

Investeren in vreedestijd

Een studie naar de motivaties en ervaringen van
vrijwillige toezichthouders tijdens de avondklok

Marly van Bruchem
Laura Hendriks
Marie Rosenkrantz Lindegaard

Amsterdam, 2021

Investeren in vredeestijd

Een studie naar de motivaties en ervaringen van
vrijwillige toezichthouders tijdens de avondklok

Marly van Bruchem
Laura Hendriks
Marie Rosenkrantz Lindegaard

Amsterdam, 2021

nsCr Nederlands Studiecentrum
Criminaliteit en Rechtshandhaving

De dagen na de invoering van de avondklok op 23 januari 2021 ontstonden op meerdere plaatsen in het land onrust en rellen. In sommige gevallen liep het flink uit de hand, terwijl het in Amsterdam relatief rustig bleef. Opvallend was dat niet alleen de politie en ME optraden tegen de ongeregelde heden, maar dat er ook veel burgerinitiatieven ontstonden van buurtbewoners die in hiesjes de straat op gingen om verdere onrust te voorkomen.

In deze rapportage wordt beschreven wat de motivaties en ervaringen van vrijwilligers zijn die tijdens de avondklok de gemeente en politie hebben geholpen. Ook geven de respondenten tips gegeven voor een betere samenwerking met de gemeente. De respondenten waren zowel burgers die vrijwillig hebben geholpen, zoals leden en imams van moskeeën, buurtmoeders en -vaders, en jongeren, als professionals, zoals jongerenwerkers, wijkagenten en medewerkers van de gemeente. De samenwerking kwam in sommige gevallen tot stand op initiatief van de vrijwilligers zelf, maar ook op initiatief van de gemeente en/of politie. Een aantal van deze groepen was namelijk al actief op straat voorafgaand aan de avondklok of zijn specifiek opgericht om jongeren op straat aan te spreken vanwege overlast, andere vrijwilligers verrichtten al eerder vrijwilligerswerk. Zo vertelden een aantal dat zij vaker actief zijn met bepaalde gelegenheden, zoals oud en nieuw en ook de Ramadan. Deze groepen verwachtten dat er onrust zou ontstaan rondom de avondklok of zagen de berichten van de oproepen tot rellen. Dit is dan ook een reden dat zij actief de straat op zijn gegaan om mensen tegen te houden die de straat op wilden gaan om te rellen, hierna genoemd: de menigte.

Methode

Er zijn in totaal 40 respondenten geïnterviewd, waarvan 26 vrijwilligers, 10 jongerenwerkers, twee wijkagenten en twee medewerkers van de gemeente. Door middel van onderzoek online op verschillende nieuwssites en sociale media naar mensen aanwezig op straat tijdens de geplande avondklok rellen zijn de eerste respondenten gevonden. Er waren rellen aangekondigd in de Molukkenstraat, op het Buikslotermeerplein, Bijlmerplein, plein '40-'45 en Tussen Meer. In andere buurten in de stad waren ook vrijwilligers actief uit voorzorg, maar we hebben gefocust op deze locaties. Respondenten die op deze plekken aanwezig waren zijn benaderd voor een interview via social media, email of door te bellen. Verdere respondenten zijn via deze geïnterviewden benaderd. De eerste respondenten waren vooral initiatiefnemers, mensen met een coördinerende rol en professionals als jongerenwerkers en wijkagenten, via hen zijn we in contact gekomen met vrijwilligers die mee hebben gedaan. We hebben alle verschillende betrokken groepen gesproken, we hebben slechts twee jongeren geïnterviewd die hebben geholpen. Deze groep is ondervertegenwoordigd in de sample omdat zij het moeilijkst te bereiken waren.

Bevindingen

Motivaties

De voornaamste reden dat vrijwilligers de straat op wilden gaan was dat zij zich verantwoordelijk voelen. Deze verantwoordelijkheid bestaat op verschillende vlakken. Zo zijn er zestien respondenten die zich specifiek verantwoordelijk voelen voor de buurt en niet willen dat de buurt wordt geschaad. Ook voelden vijftien respondenten zich verantwoordelijk voor de jongeren in de buurt, zij willen de jongeren vooral beschermen tegen een strafblad of andere mogelijke gevolgen. Zo zei een buurtmoeder: "Wij zijn de moeders van de buurt, dit zijn onze jongens we moeten nu opstaan, we moeten ze gaan waarschuwen. Ze mogen daar niet staan ze mogen niet... ze mogen niet rellen." Andere vrijwilligers vinden het juist van algemeen belang voor de samenleving. Voor hen voelt het als een plicht, zij voelen zich geroepen. Een andere motivatie voor zeven vrijwilligers was dat zij konden bijdragen vanuit hun achtergrond of sociale relaties. Zo noemde een buurtvader:

En dat was ons sterke punt, omdat wij weten hoe onze cultuur in elkaar zit, weet je? Dat gaf ons de kracht en de moed om [er] door mee te gaan.

Vrijwilligers leggen makkelijk contact met de menigte, waardoor zij het gevoel krijgen dat zij kunnen bijdragen en dat motiveert hen. Zo vertelde een buurtmoeder dat zij met haar deelname had laten zien dat vrouwen ook kunnen bijdragen en dit motiveerde haar om vaker deel te nemen.

Ook zijn er een aantal mensen die vertellen dat zij als groep of als buurt regelmatig in een kwaad daglicht worden gesteld. Zij willen deze stigmatisering verbreken door jongeren uit de buurt aan te spreken. Zo zei een buurtmoeder:

Daarom, ik zeg jou, ik ga wel het initiatief nemen en met die jongeren praten of kinderen, het maakt mij niet uit. Het is wel goed voor ons allemaal, stel je maar voor, als ze gewoon iets hebben gedaan. Ze gaan gelijk de Marokkanen noemen. Ja Marokkanen hebben het gedaan, Marokkanen hebben dit gedaan, de meeste die krijgen dan de schuld. Het is Marokkaans, altijd.

Daarnaast vertelden vier vrijwilligers dat zij schokkende beelden zagen van andere plekken waar mensen de straat op gingen. Zij noemen dat zij hiervan schrokken en niet wilden dat dit in hun wijk zou gebeuren. Zo vertelt een geïnterviewde:

Televisie zitten kijken, ehm... en ik heb de schokkende beelden gezien uit Eindhoven (..) Uit Rotterdam. Ja en mijn vrouw zat naast mij te huilen om die beelden. En ik heb tegen mijzelf gezegd: (..) wij moeten iets doen. Wij kunnen helpen, wij kunnen alles doen. En ik heb een bericht gestuurd naar de politiechef in Amsterdam.

Verder was het krijgen van complimenten uit de omgeving een motivatie om zich te blijven inzetten als vrijwilliger. Deze complimenten kregen zij van buurtbewoners, de politie, en daarnaast van de gemeente in de vorm van een heldenspeld. Een lid van de moskee vertelde dat hij de speld de hele week had gedragen, omdat hij er zo trots op was. Daardoor kreeg hij complimenten van mensen uit de buurt, doordat zij zagen wat hij had gedaan. Deze complimenten zorgden opnieuw voor motivatie om verder te gaan met het bijdragen als vrijwilliger. Een buurtmoeder zei over de waardering het volgende:

Ik vind dat we erg, zeer goed gewaardeerd zijn. We zijn gewaardeerd door iedereen; door de gemeente, de politie. We zijn ook echt vaak in het zonnetje gezet. Dat laat ons ook bestaan hè, want dat geeft je ook het gevoel van hé, daar doe je het ook voor. Dat is leuk, daar ga je van groeien.

Ervaringen

Over het algemeen is de ervaring van vrijwilligers positief. Negentien respondenten benoemden expliciet dat zij er blij mee waren. Zij vertellen dat zij resultaat zagen, omdat het op de plekken waar vrijwilligers aanwezig waren rustig is gebleven. Daar zijn ze trots op. Wat vooral wordt genoemd is dat de samenwerking belangrijk was, dat het gezamenlijk is bereikt en dat er saamhorigheid is gecreëerd. Ze voelden zich sterk, omdat zij er samen stonden. Hierdoor was er een positieve sfeer, waardoor iemand met slechte bedoelingen niet snel iets zou uithalen. Anderen vinden het gezellig om met de menigte te praten, en vinden het ook gezellig met de andere moeders. Ook ervoeren vrijwilligers het als positief dat de menigte naar hen luisterde, en omdat hun acties effectief waren. Zij voelden daardoor dat hun handelingen van betekenis waren. Daarnaast vonden vrijwilligers het leerzaam, noemden zij dat het een investering in jezelf en een ander is, en dat zij vaker de straat op willen gaan om de menigte aan te spreken.

Twee vrijwilligers gaven daarnaast ook commentaar op escalatie elders. Een lid van een moskee zei dat hij het triest vond dat dit gebeurt in ons land en in deze maatschappij. De ander, een buurtmoeder, vertelde dat zij aanwezig was geweest op een plek waar het wel was geëscaleerd. Dat vond zij heel erg om te zien.

Ook waren er een aantal vrijwilligers die vooraf onzeker waren over hun deelname. Zij vertelden dat zij het vooral aan het begin eng of spannend vonden. Als reden benoemden zij voornamelijk dat er onzekerheid is over hoe de avond gaat verlopen. De reden hiervoor was dat respondenten niet wisten hoe de menigte zou reageren of dat het misschien toch zou mislopen doordat een persoon boos of agressief zou worden. Deze onzekerheid bestaat vooral als de mensen die aanwezig zijn op straat voor hen onbekenden zijn. Een buurtvader zegt hierover:

Ja, want je weet natuurlijk niet hoe die jongens gaan reageren. Kijk, je hebt wel vertrouwen natuurlijk anders doe je het niet. Maar ja je hebt ook die vraagtekens van stel, stel dat het toch misloopt. (..) Dus we dachten: ja, stel dat we die jongens gewoon helemaal niet kennen of dat ze ons niet kennen of dat we helemaal geen ingang kunnen vinden, wat gebeurt er dan?

Vrijwilligers waren ook aanwezig op plekken waar het wel escaleerde. De escalatie was daar namelijk heel plotseling en zij waren bang dat het op dezelfde manier in hun wijk zou gebeuren. Daarnaast zei een buurtmoeder dat ze bang was dat mensen die niks deden op straat ook zouden worden opgepakt. Een lid van een moskee vertelde:

Ja natuurlijk ik zelf, ik was ook onvoorbereid. (..) Want ik werd gebeld door de imam van 'de politie die had gezegd van eh.. dit en dit gaat gebeuren, kun je komen helpen.' Die avond moest ik gaan werken dus ik heb gewoon geholpen tot de tijd dat ik naar werk moest en na m'n werk kwam ik weer terug om te helpen. (..) En je gaat gewoon eigenlijk eh.. er in met je ogen dicht, maar je moet ook bij jezelf.. Je moet positief ingesteld zijn en je moet ook weten waarvoor je het doet.

Veiligheid is een terugkerend onderwerp als het gaat om de onzekerheid van respondenten. Vrijwilligers stelden zich voor hoe de menigte hen zou aanvallen en zagen daarnaast dat er veel dingen kapot waren gemaakt in andere steden. Een buurtmoeder vertelde over hoe zij andere moeders voorbereidt om de veiligheid te waarborgen: "Ja ik ga haar wel uitleggen hoe die... hoe het de vorige avonden is gebeurd, hoe wij het hebben aangepakt. Ja, want ja het kan gevaarlijk zijn, dus bereid je voor, dus precies uitleggen hoe het is." Deze onzekerheid van vrijwilligers was vooral vooraf. Doordat een groot deel van de menigte respect toonde en luisterde naar de vrijwilligers, voelden zij zich minder gespannen naarmate de avond vorderde. De avonden verliepen over het algemeen rustig, daar waar vrijwilligers aanwezig waren. Achteraf waren hun ervaringen dan ook positief.

Relatie tussen vrijwilligers en de menigte

Een ander belangrijke bevinding betreft de relatie tussen vrijwilligers en de menigte. In veel gevallen kennen de vrijwilligers een aantal mensen in de menigte voorafgaand aan een interactie. Zo vertelden buurtvaders en -moeders dat zij vaak de ouders van jongeren of jongeren zelf kennen uit de buurt of dat mensen uit de menigte hen bekend voorkomen. Vaak hebben ze al een positieve band, zo vertelde een voorzitter van een moskee:

Dus ik ken iedereen. Groot respect. Ik ga alleen met de auto, allemaal jongens zwaaien (..) Praatjes met hun: hoe, hoe is het met jullie. Hebben jullie iets nodig. Ja, dan krijg je respect. Hebben jullie problemen kom bij mij. Maakt niet uit, geen probleem. Hebben jullie iets nodig, schoenen ofzo, kom bij ons. Soms bijvoorbeeld 's avonds zie ik jongeren gewoon hangen, ik zeg: kom maar naar de moskee, kom maar. Kom maar binnen, ga playstationen. Ik haal voor hun chips, drinken, Red bull, alles. Alles voor hun. Ja. Ja, ze worden gelijk blij. Ja. Wij proberen eigenlijk te helpen.

Een aantal buurtvaders en -moeders wordt aangesproken door de jongeren als oom of tante. Dit laat zien dat sommige jongeren de vrijwilligers kennen en respect hebben voor hen. Zo vertelde een vrijwilliger: “Wij zijn gewoon de buurtmoeders en wij zeiden dan ook altijd van nou wij zijn jullie moeders op straat (..) je moeder buiten. (..) en dat accepteren ze ook. En het was ook altijd ‘oh tante en tante, zus. Ja sorry wij gaan weg. Hai tante.” Eenzelfde respect is er voor de leden van moskeeën en vooral de imam, wie een bekend figuur is in de wijk. Zo vertelde een lid van de moskee: “Door die vaders, moeders, de hele initiatieven van eh... Kijk, als een jongen van dertien... Hij ziet moeders praten, wat gaat hij doen? Hij gaat respect geven ja. Ook voor de imam. Als de imam praat of vrijwillige ouders, ja het is grote respect. Het is ongelooflijk.”

Daarnaast werden er jongeren ingezet om andere jongeren op straat aan te spreken. Jongerenwerkers hebben deze jongeren met een bepaalde status gevraagd of zij mee wilden lopen tijdens de avondklok. Deze groep staat het dichtst bij de jongeren, aangezien de jongeren op kijken naar ze. Een jongerenwerker noemde hier dan ook over:

Dus jongeren vanuit de eigen buurt die een bepaalde status hebben, namen de verantwoordelijkheid. Toonden eigenlijk een soort eigenaarschap in hun eigen buurt. Die jongeren positief benaderen en hun eigenlijk bewust maakten van het feit dat zij eigenlijk toch wel eigenaarschap hebben in deze buurt en dat zij mogelijk zo'n groot ongeval kunnen voorkomen samen. En toen zag je dat er eigenlijk steeds meer jongeren aansloten aan deze beweging zeg maar.

Tips van vrijwilligers

Tijdens de gesprekken met respondenten is hen gevraagd wat zij denken dat kan worden verbeterd in de samenwerking met de gemeente.

Hulp voor jongeren

Een tip die het meest wordt gegeven is dat de gemeente meer aandacht kan geven aan de jongeren in de buurt. Veel respondenten benoemden in de interviews hoe moeilijk veel jongeren het hebben en door corona werd die situatie nog lastiger. Zij zien deze omstandigheden, zoals het niet kunnen vinden van werk of een stage en weinig voorzieningen in de wijk, als belangrijke oorzaak voor de rellen. Zij verwachten dat veel problemen voorkomen kunnen worden als deze zaken eerder kunnen worden aangepakt en zien dit als verantwoordelijkheid van de gemeente. Concrete voorbeelden die werden genoemd waren leuke activiteiten organiseren en de hulpvraag van jongeren in kaart brengen en daarin te voorzien.

In contact blijven

Een andere tip die wordt gegeven is dat het belangrijk is dat de gemeente in contact blijft met de verschillende partijen. Een aantal vrijwilligers benoemt dat zij niets meer horen na de gebeurtenis rondom de avondklok. Zowel de vrijwilligers als professionals benoemen het belang van regelmatig contact dat van twee kanten komt. Een wijkagent benoemt het gevaar van een gebrek aan wederkerigheid in deze relatie:

Je moet wel blijven investeren in deze mensen. Wat we bedoelen is dat mensen niet het gevoel moeten krijgen dat op het moment waarop we nodig zijn dan weten we... weten ze ons te vinden, dus je moet wel blijven investeren in het contact en in die verbinding met deze mensen, ook vanuit de overheid zelf. Dus in die afwachtende houding dat het contact alleen is op het moment dat die vrijwilligers iets nodig hebben, maar dat het wel een urgent wederzijds verhaal is.

Regelmatig contact zou volgens hen beter zijn. Vrijwilligers noemen dat het contact van twee kanten moet komen. Verschillende professionals, zoals jongerenwerkers, wijkagenten, en medewerkers van

de gemeente benoemden het belang van 'investeren in vreedstijd'. Daarmee wordt bedoeld dat het contact opgebouwd en onderhouden wordt tussen de verschillende professionals en buurtbewoners juist wanneer er geen directe aanleiding is, zoals de acties rondom de avondklok, waarvoor burgers moeten worden ingezet. Een wijkagent beschrijft wat hij verstaat onder dit contact:

En wat ik vooral deed was bezoekjes brengen aan mensen, ondernemingen, stichtingen, moskeeën. Dat je gewoon een praatje maakt, dat je gewoon vraagt hoe het gaat, dat je bereikbaar bent voor mensen, dat je je telefoon afgeeft dat als er wat is dat mensen je kunnen bereiken, dat je laagdrempelig bent, dat je met ze meedenkt ook al is het niet iets waar ik direct invloed op kan hebben of dat ik de oplossing heb, maar het feit dat je bereikbaar bent en dat je mensen kunt verwijzen of adviseren of meedenkt in hun probleem dat is die investering die je doet. Ja en dan krijg je natuurlijk dat als jij een keer een beroep doet op mensen, dan keert dat zich uit om het zo even te benoemen. Dus vooral heel veel zichtbaar in contact staan met mensen en ja weet je bereikbaar te zijn ook voor mensen, dat is volgens mij hoe wij proberen contact te maken en in verbinding te blijven met de buurt.

Dit laat zien dat die investering belangrijk is om vrijwilligers te activeren wanneer het nodig is.

Training

Sommige vrijwilligers die op straat hebben gelopen hebben van tevoren een training gehad, veelal door jongerenwerkers en politieagenten. Zij informeerden vrijwilligers over dat het spanningen op straat zou kunnen opleveren en wat zij in dat soort situaties kunnen verwachten. Een wijkagent zei daarover: "in gesprek blijven van "Hey hoe voel je je, als je je niet prettig voelt geef het aan, dan is het ook goed als je weggaat." Begeleiding is belangrijk, omdat de vrijwilligers dan weten wat zij wel of juist niet kunnen doen. Ook noemt de imam dat vrijwilligers kunnen leren hoe ze iemand op een positieve manier kunnen benaderen. Daarnaast helpt een training om de onzekerheid die vrijwilligers hebben tegen te gaan. Dit kunnen trainingen zijn in het aanspreken van de menigte of conflict trainingen, waarin wordt verteld welke stappen moeten worden ondernomen tijdens een escalatie. Sommige vrijwilligers noemen dat de gemeente verantwoordelijk is voor hun veiligheid tijdens een escalatie. Het is van belang dat de veiligheid van vrijwilligers wordt gewaarborgd om onzekerheden in te perken.

Serius genomen worden

Verder willen vrijwilligers graag serieus worden genomen. Er is gevaar en er zijn risico's wanneer zij de straat op gaan, daarom vinden vrijwilligers het belangrijk dat de gemeente goed luistert naar wat de voorwaarden en eisen zijn. Dit hangt samen met het krijgen van waardering voor hun werk: vrijwilligers vinden erkenning voor de rol die zij hebben gespeeld in het de-escaleren belangrijk. Sommige vrijwilligers zouden hier een beloning voor willen krijgen, bijvoorbeeld in de vorm van een vrijwilligersvergoeding. Er zijn ook mensen die er apart voor heen en weer rijden, dus een soort van reiskostenvergoeding zou ook kunnen. Twee vrijwilligers dachten aan een waardering in de vorm van een feest of een leuke activiteit speciaal georganiseerd voor de buurtouders. Dit zou wellicht meer vrijwilligers kunnen aantrekken in de toekomst.

Regie van de gemeente

Een andere tip die vrijwilligers geven is dat de gemeente de regie houdt. Zij verwachten samenwerking tussen partijen, maar elke partij heeft een eigen voorstelling daarbij. Dan krijg je concurrentie. Een verbeterpunt daarin is om duidelijke afspraken te maken van wat van elkaar wordt verwacht. Een samenhangend voorstel is dat de gemeente de gebeurtenis duidelijk coördineert. Een wijkagent noemde hierover dat vrijwilligers zich lieten aansturen en dat ze informatie aannamen. Daarnaast noemde hij:

Nou ja misschien zou het ook mooi geweest zijn als er bijvoorbeeld iemand van de gemeente, bijvoorbeeld jeugd en veiligheid, daar ook had gestaan. Die rol had je wel gemist.

Het is niet altijd duidelijk waar vrijwilligers terecht kunnen als zij vragen hebben, zeker wanneer veel partijen samenwerken kan het onduidelijk worden wie verantwoordelijk is voor wat. Een vast aanspreekpunt zou goed zijn. Dit aanspreekpunt zou dan de vrijwilligers officieel kunnen vragen of zij willen participeren. Ook in gesprek gaan met de vrijwilligers op dat moment of op een later moment tijdens een debriefing zou goed zijn voor een betere samenwerking tussen vrijwilligers en de gemeente. De gemeente zou dus toegankelijker kunnen zijn voor vrijwilligers, zodat vrijwilligers daar met vragen terecht kunnen en ook in gesprek kunnen gaan om hun mening te geven.

Verder wordt genoemd door een vrijwilliger dat de tijd voor hem belangrijker is dan geld. Er zijn instanties die wachten op subsidies totdat zij iets kunnen doen, terwijl vrijwilligers veel tijd investeren in het initiatief. Hiermee bedoelt de vrijwilliger dat de gemeente kan ondersteunen als samenwerkingspartner en niet alleen als geldverstrekker. Ook noemt een jongerenwerker dat het belangrijk is om vrijwilligers toekomstperspectief te geven. De gemeente zou vrijwilligers ook kunnen inzetten als bijvoorbeeld toekomstige ambtenaren, straatcoaches of jongerenwerkers. Hierdoor worden de vrijwilligers zelf ook geholpen.

Conclusies en aanbevelingen

Op basis van de motivaties, ervaringen en tips van de geïnterviewde vrijwilligers blijkt dat het van belang is om 'te investeren in vrede tijd'. Dit kan door middel van het onderhouden van informeel contact en het zijn van een aanspreekpunt. Ook het geven van waardering in de vorm van een dankwoord of een vergoeding werd als belangrijk gezien. Daarnaast kan het betrekken van vrijwilligers bij overleggen over de buurt, of het organiseren van activiteiten vrijwilligers langdurig inzetbaar houden. Een aantal vrijwilligers gaf aan graag een training te willen, dit kan wellicht ook een deel van de onzekerheid wegnemen en laat zien dat vrijwilligers serieus worden genomen. Ook het houden van een debriefing na het inzetten van vrijwilligers kan een positieve bijdrage leveren. Daarnaast werd aangegeven door sommige vrijwilligers dat het soms onduidelijk is wie verantwoordelijk is en de regie heeft, dit zou een rol voor de gemeente kunnen zijn. Tot slot werd door veel vrijwilligers aangegeven dat zij vooral graag zouden zien dat jongeren in de wijk meer hulp en aandacht krijgen. Dit is iets dat de vrijwilligers erg belangrijk vinden en ze zouden de gemeente graag zien als samenwerkingspartner.

Contact

Professor Marie Rosenkrantz Lindegaard: mrlindegaard@nscr.nl of 06 4901 8102
Universiteit van Amsterdam en Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving

Acknowledgements

De auteurs bedanken de volgende personen voor hun bijdrage voor het werven van respondenten: Pieter Jan van Slooten, Anass Chrifou, Fatima Aaras, Linda Swaan, Mohamed Sadek.

Het NSCR is
onderdeel van de
institutenorganisatie
van de Nederlandse
Organisatie voor
Wetenschappelijk
Onderzoek (NWO)

Bezoekadres:
De Boelelaan 1077
1081 HV Amsterdam

Postadres:
Postbus 71304
1008 BH Amsterdam

T 020 598 5239
E nscr@nscr.nl
W www.nscr.nl

nscr

Nederlands Studiecentrum
Criminaliteit en Rechtshandhaving